

ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร เป็นไทยลูกจีน นับถือศาสนาพุทธ

เอกพล บินสุนทร

ตั้งแต่สมัยปลายรัชกาลที่ 5 ผู้ที่ค้นคว้าประวัติศาสตร์เมืองกลางและประวัติของคุณหญิงจัน ส่วนใหญ่เชื่อถือข้อมูลจาก“ประชุมพงศาวดารภาค 2 พงศาวดารเมืองกลาง พ.ศ. 2457” ซึ่งกล่าวว่า “มารดาคุณหญิงจันเป็นแขกเมืองไทรชื่อหม่าเลี้ยลูกมะหุมเฒ่า” (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา, 2457, น. 56-57) แต่ปัญหาใหญ่คือ พงศาวดารเมืองกลางซึ่งเป็นเรื่องแต่งขึ้นหลังจากเหตุการณ์ล่วงเลยมานานแล้ว ทางวิชาการถือเป็นหลักฐานทุติยภูมิซึ่งมีความน่าเชื่อถือต่ำ สำหรับปัญหาสำคัญที่ยังไม่มีคำตอบคือ ทำไมไม่มีหลักฐานชิ้นที่สองทั้งของไทยและต่างประเทศที่ยืนยันว่าหม่าเลี้ยเป็นมุสลิม ปัจจุบันในจังหวัดภูเก็ตมีการขยายผลว่าคุณหญิงจันน่าจะเป็นมุสลิมโดยอ้างอิงว่าหม่าเลี้ยเป็นมุสลิม ทั้ง ๆ ที่ไม่มีหลักฐานทางวิชาการมารับรอง นายพันเอก พระสารสาสน์พลขันธ์ (พันเอกยรินทร์) เป็นคนแรกที่ศึกษาประวัติเมืองกลาง และอ้างถึงพงศาวดารเมืองกลาง ท่านเขียนบทความภาษาอังกฤษ เรื่อง A Historical Retrospect of Junkceylon Island ลงในวารสารสยามสมาคม ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 พ.ศ.2448 (ค.ศ.1905)¹

แต่คำคัดค้านที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือเรื่องเชื้อชาติ ศาสนาของคุณหญิงจันจากศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง บุตรพระยาอมรฤทธิ์ธำรง (พร้อม ณ ถลาง) ลูกหลานสายตรงของคุณหญิงจัน คุณหญิงมุกที่ประสิทธิ์ ชินการณ กล่าวถึงความเห็น ของ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ในรายงานการสัมมนา ประวัติศาสตร์เมืองถลางครั้งที่ 2 ประวัติทำว เทพกระษัตริ-ทำวศรีสุนทร วันที่ 23-35 กรกฎาคม 2539 หัวข้อสรุปผลการสัมมนาประวัติศาสตร์ถลาง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2527 ว่า “ดร.เอกวิทย์ได้ตั้งแง่คิดเชิงวิเคราะห์ไว้ว่า เมื่อท่านสืบเชื้อสายมะหุมเผ่า กษัตริย์เมืองไทรบุรีซึ่งนับถืออิสลาม ไฉนท่านจึง นับถือพระพุทธศาสนาอย่างหนักแน่นตามรอยบิดา มารดาและบรรพชน” (2539, น.166)

การพิสูจน์ยืนยันเชื้อชาติศาสนาของคุณหญิงจัน และบรรพชนด้วยหลักฐานปฐมภูมิ ดังนี้

1. การยืนยันว่าจอมร้าง เจ้าเมืองถลาง บิดาของคุณหญิงจันเป็นคนจีน
2. การยืนยันว่าคุณหญิงจันเป็นคนไทยเชื้อสายจีน นับถือศาสนาพุทธ

2.1 หลักฐานยืนยันว่าท่านเป็นลูกคนจีนจาก อาชีพนายเหมืองแร่ดีบุก

2.2 หลักฐานยืนยันว่าคุณหญิงจันนับถือ ศาสนาพุทธจากถ้อยคำในจดหมายส่วนตัว

หลักฐานปฐมภูมิเกี่ยวกับทำวเทพกระษัตริ ทำวศรีสุนทรและเมืองถลางที่หลงเหลือใน ปัจจุบันคือ

1. หนังสือ A NEW ACCOUNT OF EAST INDIES (EDINBURGE 1727) by ALEXANDER HAMILTON , “ACCOUNT OF PEGU AND THE VOYAGE TO CAMBODIA AND SIAM, 1718” ซึ่งตีพิมพ์ใน

ค.ศ. 1727 (พ.ศ. 2270) ค.ศ. 1718 กับต้นฮามิลตัน ได้เข้ามาสำรวจสยาม เข้าถึงกรุงศรีอยุธยา ทาง ภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทย เกาะถลาง กัมพูชา พะโคะ (พม่า) ยะไข่ มาเลย์ และบริเวณโคชินไชน่า (เวียดนาม) ปัจจุบันสถาบัน SOAS (The School of Oriental and African Studies, University of London) ได้นำหนังสือเล่มนี้มาเผยแพร่ในเว็บไซต์ ของสถาบัน²

2. จดหมายเหตุเมืองถลาง 48 ฉบับ ซึ่งเป็น จดหมายของคุณหญิงจัน ขุนนางและชาวเมืองถลาง เขียนถึงกับตันฟรานซิส ไลท์ หรือพระยาราชภักดีต้น เจ้าเมืองปีนัง ระหว่าง พ.ศ. 2319-2335 สำหรับ คุณหญิงจันได้เขียนจดหมายส่วนตัวถึงกับตันไลท์ จำนวน 4 ฉบับ ระหว่าง พ.ศ. 2328-2330 โดย เขียนถึงเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไปในสมัยนั้น เช่น ชาวศึก สงครามพม่า (ศวก 15) การแลกเปลี่ยนของสำคัญ เช่น ดีบุกกับอาวุธปืน การสั่งซื้อของบรรณาการ สำหรับถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ ชื่อผ้า ข้าว ผืน น้ำหอม รวมถึงบอกเล่าสถานะความเป็นอยู่ อาชีพ การปฏิบัติตามประเพณีของคนไทยพุทธ ทั่วไป (ศวก 17, 26 และ 31) (ประสิทธิ์ ชินการณ, 2557) ต้นฉบับจดหมายทั้งหมดเก็บรักษาอยู่ที่เมือง ปีนัง เพราะจดหมายหลายฉบับเป็นสัญญาสั่งซื้อ อาวุธหรือทองคำที่มีมูลค่ามหาศาลโดยแลกเปลี่ยน กับดีบุก ต่อมารัฐบาลอังกฤษนำจดหมายทั้งหมดไป เก็บรักษาที่สถาบัน SOAS ใน พ.ศ. 2505 Prof. Simmonds E.H.S. ผู้สอนภาษาไทยและดูแล จดหมายเหล่านี้ได้กรุณาอุปถัมภ์บริจาค 6 ฉบับแก่ท่านอ้วน สุระกุล อดีตผู้ว่าราชการจังหวัด ภูเก็ต ท่านนำสำเนาจดหมายมาจัดแสดงที่ห้องสมุด ประชาชน จังหวัดภูเก็ต ต่อมาได้รับจดหมายเหตุ เมืองถลางเพิ่มเติมรวมทั้ง 48 ฉบับ (สำเนาของ จดหมายเมืองถลางทั้งหมด 48 ฉบับและ คำถอดความ

ได้มีการจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ จดหมายเหตุเมือง
กลาง เรียบเรียงโดย คุณประสิทธิ์ ชินการณ³⁾)

1. จอมร้าง เจ้าเมืองกลาง บิดาของคุณ หญิงจันเป็นคนจีน

พงศาวดารเมืองกลาง (ดำรงราชานุภาพ,
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2457)
กล่าวว่า จอมร้างบ้านตะเคียนเป็นบิดาของ
คุณหญิงจัน แต่ไม่พบหลักฐานว่าท่านมีเชื้อชาติ
และนับถือศาสนาอะไร ปัจจุบันพบหลักฐานเรื่อง
เชื้อชาติของท่านในเอกสารของกัปตันเรือชาว
อังกฤษที่เข้ามาสำรวจเกาะกลาง ดังนี้

ใน พ.ศ. 2261 กัปตัน Hamilton เดินทางมา
จากอยุธยา ได้ขึ้นสำรวจเกาะกลางและเขียนบันทึก
ไว้ในหนังสือ A new account of East Indies
(Edinburgh 1727) by Alexander Hamilton หัวข้อ
Account of Pegu and the voyage to Cambodia
and Siam ดังนี้

*The next place of any commerce on this
coast, is the island of Jonkceylan, it lies in the
dominions of the King of Siam. Between Merjee
and Jonkceylan, there are several good
harbours for shipping, but the sea-coast is
very thin of inhabitant because there are great
numbers of freebooters, called "salleiters",
who inhabit islands along the sea coast and
they both rob, and take people for slaves,
and transport them for Atcheen, and there
make sale of them, and Jonkceylan often
feels the weight of their depredations. The
North end of Jonkceylan lies within a mile of
the continent, but the South end is above three
leagues from it. Between the island and the*

*continent is a good harbour for shipping in
the South-west monsoons, and on the west
side of the island Puton Bay is a safe harbour
in the North-east winds. The islands afford good
masts for shipping, and abundance of tin,
but few people to dig for it, by reason of the
afore-mentioned outlaws, and the governors
being generally Chinese, who buy their
places at the court of Siam. (1718, p. 109)*

กัปตัน Hamilton กล่าวชัดเจนว่า ผู้ปกครอง
เกาะภูเก็ต (The governors) เป็นคนจีนและซื้อ
ตำแหน่งจากราชสำนัก "The governors being
generally Chinese, who buy their places at the
court of Siam," The governors แสดงว่าผู้ปกครอง
มีหลายคน ซึ่งตรงกับพงศาวดารเมืองกลาง เช่น
จอมร้างเจ้าเมืองกลางบิดาของคุณหญิงจัน จอมเฒ่า
เจ้าเมืองบ้านดอน ฟิน้องคนละแม่ของจอมร้าง
จอมสุรินเจ้าเมืองบ้านลิพอน และบิดาของจอมร้าง
และจอมเฒ่า (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2457, น. 56-57) การ
คำนวณหาว่าใน พ.ศ. 2261 จอมร้างบิดาของคุณ
หญิงจันควรมีอายุเท่าไร โดยคำนวณจากปีเกิดของ
คุณหญิงจัน ดังนี้

ถ้าคุณทำซิริก คุณจะเป็นมุซริก
หรือกลายเป็นผู้ตั้งภาคีกับพระอัลลอฮ์
เช่น การกราบพ่อแม่เป็นซิริก คนที่กราบพ่อแม่เรียกว่า “มุซริก”
และสันสภาพการเป็นมุสลิมทันทีหรือ“มูรตัด” (ตกศาสนา)
ถ้าตายไปขณะเป็นมูรตัดจะตกนรกตลอดกาล

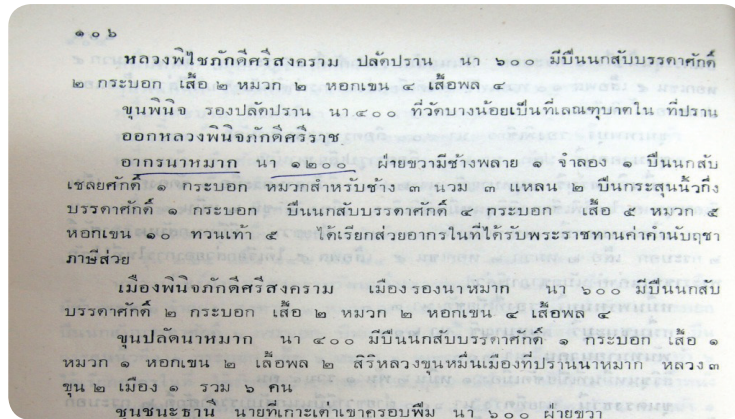
1. อายุชัยของคุณหญิงจัน ซึ่ง Prof. Simmonds เขียนอธิบายในหนังสือเรื่อง Francis Light and the Ladies of Thalang. ว่าคุณหญิงจันเกิดประมาณ พ.ศ. 2273 และถึงแก่กรรมประมาณ พ.ศ. 2335 (1965, p. 218)

2. ท่านอาจารย์เอกวิทย์กล่าวถึงคุณหญิงจันว่า “บุ๋ย่าดาทวดที่เล่าสืบต่อกันมา ท่านไม่มีความสุข และถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 62 ปี” (ชีรวัณน์ นิเจนตร, 2543, น. 68) นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากจดหมายเหตุ ศวก 46 พ.ศ. 2335 ซึ่งพระยาถลาง (เทียน) เขียนถึงกับตันไลท์ว่า “โตกท่านได้เอ็นดูแก่คุณมารดาด้วยเถิด ด้วยทุกวันนี้ก็แก่ลงกว่าแต่ก่อน แล้วก็ซัดสนไม่สบายเหมือนแต่ก่อน แล้วแม่ปราง (พี่สาวพระยาถลางเทียน) ก็ตายเสียแล้ว” (ประสิทธิ์ ชินการณ, 2557, น. 191) ซึ่ง Prof. Simmonds ก็คงจะใช้ข้อมูลจากจดหมายเหตุฉบับนี้มาคำนวณวันสิ้นอายุของคุณหญิงจันเช่นกัน ในความเห็นส่วนตัว คาดว่าท่านควรจะมีถึงแก่กรรมประมาณ พ.ศ. 2335-2340

3. พงศาวดารเมืองถลางกล่าวว่า คุณหญิงจัน มีบุตรคนที่ 2 ชื่อ เทียน (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2457, น. 58)

คาดว่าขณะนั้นท่านควรมีอายุประมาณ 18 ปี เพราะคนโบราณแต่งงานเร็วหรือท่านแต่งงานเมื่ออายุ 15 ปี ในจดหมายเหตุ ศวก 15 เมื่อ พ.ศ. 2328 คุณหญิงจันเขียนจดหมายถึงฟรานซิส ไลท์ คุณหญิงจันเรียกนายเทียนว่า เมืองภูเก็ต ในจดหมายเหตุ ศวก 15 กล่าวว่า “ชั้นนั้นไม่แจ้งว่าเป็นชั้นอะไรให้บอกไปแก่เมืองภูเก็ตให้แจ้ง” (ประสิทธิ์ ชินการณ, 2557, น. 64-65) ใน พ.ศ. 2328 เมืองภูเก็ต (เทียน) ควรมีอายุประมาณ 35 ปี หมายถึงมีวุฒิภาวะและอยู่ในตำแหน่งมานานพอสมควร เพราะตำแหน่ง “เมือง...” เป็นตำแหน่งทางมหาดไทยหรือกลาโหม มีปีนบรรดาศักดิ์ประจำตำแหน่ง 2 กระบอก คักดินา ระหว่าง 600-1000 เช่น ทำเนียบข้าราชการเมือง นครศรีธรรมราช จ.ศ. 1173 เมืองไชยศิริศรีสงคราม เมืองขนอม นา 800 ...ปีนนักษัตรบรรดาศักดิ์ 2 กระบอก หรือ เมืองพินิจภักดีศรีสงคราม เมืองรอนนาหมาก นา 600 มีปีนนักษัตรบรรดาศักดิ์ 2 กระบอก (มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2514, น. 106)

ต่อมาใน พ.ศ. 2329 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จลงมาปราบหัวเมืองปักษ์ใต้ ได้ทรงแต่งตั้งให้

ภาพ 1: การแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ขุนนางเมืองนคร จ.ศ.1173

พระยาพุทธราช (เทียน) เป็น เจ้าเมืองภูเก็ตคนแรก ซึ่งจดหมายเหตุ ศวก 23 กล่าวว่า “หนังสือเจ้าเมือง ภูเก็ต ผู้เป็นพระยาพุทธราช...ข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าของ หลวง (ในหลวงวังหน้า) ณ เมืองสงขลา ...จึงมีรับสั่ง ว่าแก่ข้าพเจ้าว่าให้เป็นพระยาพุทธราช” (ประสิทธิ ชินการณ, 2557, น. 94-95) การที่ท่านมีตำแหน่ง สูงขึ้น หมายถึงการมีคุณวุฒิและวัยวุฒิเหมาะสม แก่ตำแหน่งเจ้าเมืองภูเก็ต คาดว่าท่านควรจะมีอายุ 35-40 ปี จากข้อมูลข้างต้น ประมาณว่าใน พ.ศ. 2329 คุณหญิงจันควรมีอายุประมาณ 53-58 ปี หรือ ท่านเกิดประมาณ พ.ศ. 2270-2275 เมื่อคุณหญิง จันกำเนิด จอมร้างบิดาควรมีอายุประมาณ 25-30 ปี (หรือจอมร้างเกิด พ.ศ. 2240-2250) สาเหตุที่คาด การว่าจอมร้างต้องมีอายุพอสมควร เพราะจอมร้าง แต่งงานกับหม่าเลี้ยซึ่งเป็นมายมาก่อน แสดงว่า หม่าเลี้ยต้องมีอายุพอสมควรเช่นเดียวกัน

สรุปใน พ.ศ. 2261 กับตัน Hamilton ขึ้นสำรวจ เกาะกลาง จอมร้างบิดาของคุณหญิงจันควรมี อายุระหว่าง 10-21 ปี หมายความว่าผู้ปกครอง เกาะกลางใน พ.ศ. 2261 ควรจะเป็นบิดาของ จอมร้างและจอมเผ่า (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2457, น. 57) หรือ

เป็นจอมร้างในวัยหนุ่มซึ่งรับช่วงต่อจากบิดา รวมถึงผู้ปกครองเกาะกลางท่านอื่น ๆ ต้องเป็น คนจีน สำหรับกับตัน Hamilton ที่กล่าวว่า ผู้ปกครอง เมืองกลางทั้งหลายซื้อตำแหน่งจากส่วนกลาง ควรจะเป็นการขอซื้อประทานบัตรการทำเหมือง จากส่วนกลาง และได้รับแต่งตั้งให้ปกครอง เกาะภูเก็ตด้วย

2. หลักฐานยืนยันว่าคุณหญิงจันเป็นลูกคนจีน, นับถือศาสนาพุทธ อาชีพนายเหมืองแร่ดีบุก

2.1 หลักฐานยืนยันว่าท่านเป็นลูกคนจีน อาชีพ นายเหมืองแร่ดีบุก

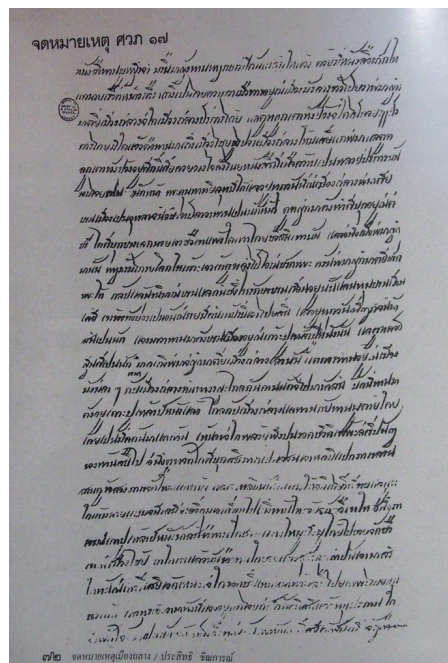
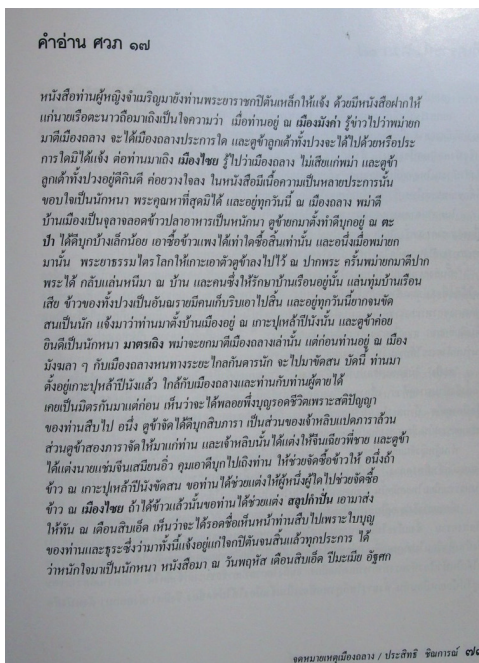
จดหมายส่วนตัวของคุณหญิงจันซึ่งเขียนถึง กับตันฟรานซิส ไลต์ เจ้าเมืองปีนัง มีทั้งหมด 4 ฉบับ คือ ศวก 15 ศวก 17 ศวก 26 ศวก 31 (ประสิทธิ ชินการณ, 2557) คุณหญิงจันเขียนเล่าชัดเจนว่า อาชีพของท่านเป็นนายเหมืองแร่ดีบุก ปรากฏใน จดหมาย ศวก 17 ความว่า “ดูข้าพเจ้ามาตั้งทำดีบุก อยู่ ณ ตะปำ (สะปำ) ได้ดีบุกบ้างเล็กน้อย” (ภาพ 2, ศวก 17, บรรทัดที่ 7-8) ข้อความนี้ยืนยันว่าท่านเป็น ลูกคนจีน อาชีพนายเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งท่านคงจะ สืบทอดอาชีพนายเหมืองแร่ดีบุกจากบรรพบุรุษและ

ต้องได้รับการสอนวิชาการทำเหมืองแร่จากบิดาของท่าน เพราะในสมัยโบราณการสำรวจแหล่งแร่ (Boring test) แบบปัจจุบันหรือวิศวกรรมเหมืองแร่ยังไม่มี นายเหมืองยุคโบราณ (เหมืองแร่แล่น เหมืองรู เหมืองหอบ) ต้องมีความรู้ในการดูโครงสร้างทางธรณีวิทยาเพื่อหาแหล่งแร่ ดูสายแร่ผิวดิน ดูสายแร่ใต้ดินหรือมีบิวารที่ดูเป็น ความรู้เหล่านี้มาจากการสะสมประสบการณ์ตรง ซึ่งถ่ายทอดในครอบครัว คนจีนที่เป็นนายเหมืองเท่านั้น

ส่วนข้อความในจดหมายศวก 17 ซึ่งคุณหญิงจันเขียนถึงกับตันไลท์ ว่า “อนึ่งเมื่อพม่ายกมานั้น พระยาธรรมไตรโลกให้เกาะเอาตัวตัวข้าลงไปไว้ ณ ปากพระ” (ภาพที่ 2, ศวก 17, บรรทัดที่ 8-9) ใน พ.ศ. 2329 พระยาธรรมไตรโลกจากส่วนกลางลงมาเก็บภาษีตึกที่เกาะกลาง และได้เกิดการพิพาทเรื่องภาษีที่ค้างของคุณหญิงจัน และเกาะเอาตัวของคุณหญิงจันเพื่อส่งขึ้นกรุงเทพฯ สำหรับการพิพาท

เรื่องภาษีของคุณหญิงจันยังคงมีปัญหาค้างเนื่องมา ถึง พ.ศ. 2330 ซึ่งคุณหญิงจันเขียนถึงกับตันไลท์ มีรายละเอียดอยู่ในจดหมายศวก 26 (ภาพที่ 5, ศวก 26, บรรทัดที่ 3-4) ความว่า “จะขอพึ่งชื่อของท่านสักสามสิบสี่สิบภารา (ตึก) จะได้เอาเข้าไปแก้ไข ณ กรุง ให้พ้นกรมการ ณ เมืองกลาง เบียดเสียดว่ากล่าว” เป็นหลักฐานว่าคุณหญิงจันเป็นนายเหมืองแร่ตึกซึ่งเหมืองจะต้องเป็นเหมืองขนาดใหญ่และค้างภาษีอยู่พอสมควร

หลักฐานของนักสำรวจต่างชาติที่สำรวจภาคใต้ของไทยรวมถึงทวาย ไทรบุรี ฯลฯ ในยุคของคุณหญิงจัน เช่น Dr. Whitelaw Ainslie⁴ กล่าวว่า “เหมืองแร่ตึกที่ไทรบุรี เกาะกลาง ทวาย บริเวณภาคใต้ของสยาม และหมู่เกาะ Ligin and Banca ซึ่งเหมืองเหล่านี้มีตึกมาก และดำเนินการโดยคนจีน” (Ainslie, 1826, p. 568-569) (ภาพที่ 3 บรรทัดที่ 3-4) หรือหนังสือของ Dr. Koenig (ค.ศ.1779) และ

ภาพ 2: จดหมายคุณหญิงจัน ศวก 17

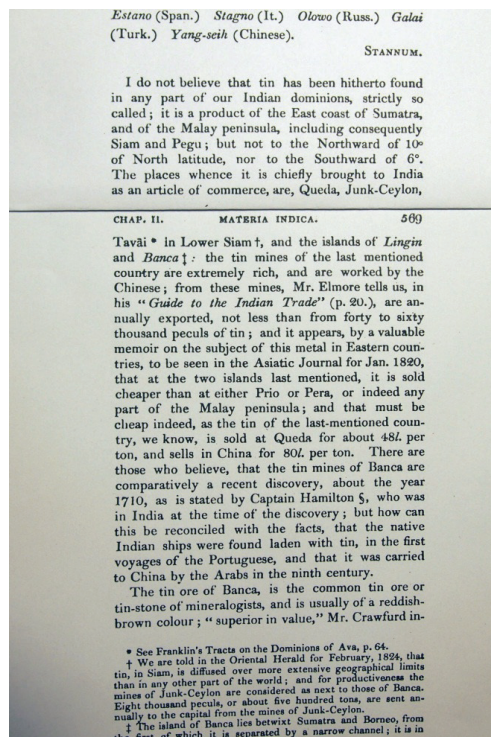
Captain Forrest (ค.ศ.1784) ล้วนกล่าวถึงคนถลุงแร่ดีบุกในเกาะกลางลัวนเป็นคนจีน (Gerini, 1905, น. 159, 175, 204)

สรุป ประวัติศาสตร์ของการทำเหมืองแร่ดีบุกในภูเก็ตตั้งแต่โบราณจนกระทั่งยุคปัจจุบันยืนยันว่า นายเหมืองแร่ในจังหวัดภูเก็ตเป็นคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนทั้งสิ้น หลักฐานปฐมภูมิที่สนับสนุนคือบันทึกของนักสำรวจ เช่น Dr. Koenig หรือ Captain Forrest หรือ Captain James Low หรือ Dr. Whitelaw Ainslie บันทึกว่าการทำเหมืองแร่ดีบุกและการถลุงแร่ดีบุกในเกาะกลางเป็นคนจีน ทั้งหมดยืนยันว่า คุณหญิงจันและบิดาของท่านซึ่งเป็นนายเหมืองแร่ดีบุกต้องเป็นคนจีน

1.2 หลักฐานยืนยันว่า คุณหญิงจันนับถือศาสนาพุทธจากความในจดหมายส่วนตัว

ในจดหมายส่วนตัวทั้ง 4 ฉบับของคุณหญิงจันซึ่งเขียนถึงกับตันฟรานซิส โลท์ ท่านเขียนเล่าถึงชีวิตทั่ว ๆ ไปและการปฏิบัติตามประเพณีไทยทั่ว ๆ ไป แต่การปฏิบัติตามประเพณีไทยพื้น ๆ บางเรื่อง ถือเป็นเรื่องต้องห้ามกระทำเด็ดขาดสำหรับผู้นับถือศาสนาอิสลาม เพราะขัดกับข้อห้ามสำคัญที่สุดของศาสนาอิสลาม สำหรับคนส่วนใหญ่ที่เข้ามาศึกษาจดหมายเหตุเมืองกลางจะมองจุดบ่งชี้เหล่านี้ไม่ออก เพราะไม่รู้ถึงกฎข้อห้ามสำคัญที่สุดของศาสนาอิสลาม ยกเว้นผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาอิสลาม ซึ่งจะดูออกทันทีว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม ขออธิบายผู้อ่านที่ไม่ใช่มุสลิมถึงกฎสำคัญที่สุดของอิสลามที่กำหนดให้มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติ คือ

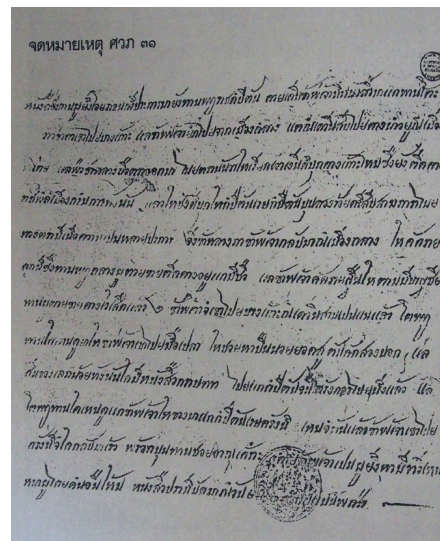
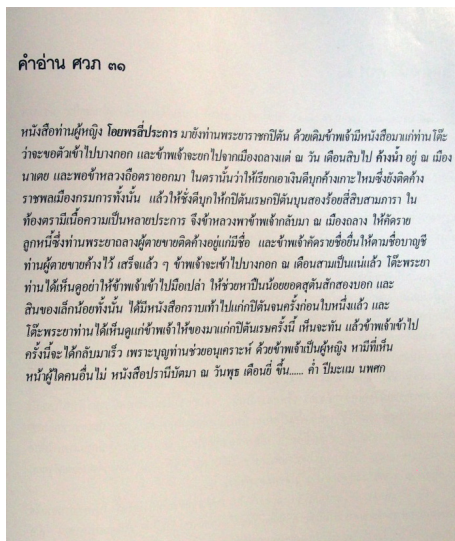
1. หลักปฏิบัติของมุสลิม (รูกันอิสลาม) ข้อแรกเป็นกฎสำคัญสูงสุดของอิสลามคือ การปฏิญาณตน (ชะฮาดะ) ว่า “อัสฮะดฺ อัลลา อิลาฮะ อิลาฮะ อิลัลล ลอฮฺวะ อัสฮะดฺ อันนะ มุฮัมมัด รอซูลุล ลอฮฺ”

ภาพ 3 หนังสือ Materia indica

หมายถึงมุสลิมจะเคารพพระอัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้น และขอปฏิญาณว่า มุหัมมัดคือศาสนทูตของพระอัลลอฮ์ในทางปฏิบัติคือ มุสลิมจะไม่เคารพกราบไหว้ (สุยุด) หรือไม่ขอพรพึ่งพา (ดูอา) พระเจ้าอื่นใดหรือสิ่งอื่นใด ห้ามมุสลิมกราบวัตถุหรือบุคคลใด ๆ แม้แต่พ่อแม่ของตัวเอง เพราะการกราบ (สุยุด) หรือการขอพร (ดูอา) จะถูกสงวนไว้เฉพาะ “พระอัลลอฮ์” องค์เดียวเท่านั้น และมุสลิมจะต้องปฏิบัติตามและเชื่อฟังในทุกสิ่งที่มีมุหัมมัดกระทำไว้ (หลักปฏิบัติ (รูกันอิสลาม) 5 ประการ, 2009)

2. ซิริก หรือ การตั้งภาคีเทียบเท่ากับพระอัลลอฮ์ กฎสูงสุดของอิสลามตั้งแต่เริ่มก่อตั้งศาสนาคือการห้ามกราบ(สุยุด)หรือการห้ามเคารพต่อบุคคลอื่นเสมอกับพระอัลลอฮ์ การทำซิริกเป็นเรื่องห้ามกระทำเด็ดขาดของมุสลิม เช่น การกราบพ่อแม่ การกราบและการขอพึ่งใบบุญหรือพึ่งอำนาจอื่นใด

ภาพ 4: จดหมายเหตุคุณหญิงจัน ศวก 31

ที่ไม่ใช่พระอัลลอฮ์ เช่นการเขียนป้ายพระเจ้าช่วย
คุณให้รอดตามต้นไม้เส้าไฟฟ้าถือเป็นซิริกทั้งสิ้น
(มุหัมมัด บิน อิบรอฮีม อัดตุวัยญีรีย, ม.ป.ป.)

ถ้าคุณทำซิริก คุณจะเป็นมุขริกหรือกลายเป็น
ผู้ตั้งภาคีกับพระอัลลอฮ์ เช่น การกราบพ่อแม่เป็น
ซิริก คนที่กราบพ่อแม่เรียกว่า “มุขริก” และสิ้นสภาพ
การเป็นมุสลิมทันทีหรือ “มูรตัด” (ตกศาสนา) ถ้า
ตายไปขณะเป็นมูรตัดจะตกนรกตลอดกาล เรื่อง
สำคัญที่สุดอีกประการคือ “โทษของการตกมูรตัด”
ตามหะดีษ⁵ ศอฮิฮัลบุคอรี⁶ 3017, 7157 มีโทษ
รุนแรงถึงตาย ปัจจุบันการลงโทษถึงตายต่อผู้ที่
ตกมูรตัดยังคงมีอยู่ในหลายประเทศ (ซุกรียันูร
จงรักศักดิ์, 2553)

หลักฐานการนับถือพุทธศาสนาของคุณหญิง จันและหลักฐานที่แสดงว่าท่านไม่ใช่มุสลิม

หลักฐานการนับถือพุทธศาสนาของคุณหญิง
จัน ปรากฏอยู่ทั่วไปในจดหมายส่วนตัวของท่านคือ
การปฏิบัติตามประเพณีไทยพื้น ๆ ธรรมดาที่สุดที่
คุณหญิงจันกระทำต่อผู้ใหญ่ที่ตำแหน่งและ
บุญบารมีสูงกว่าของคุณหญิงจัน เป็นเรื่องสำคัญ

ที่บอกว่าคุณหญิงจันนับถือพุทธและเป็นหลักฐาน
ที่ยืนยันว่าท่านไม่ใช่มุสลิม

1. หลักฐานในจดหมายเหตุคุณหญิงจัน ศวก 31

1.1 ประสิทธิ ชินการณ สรุพบว่า “วลี โอวยพรี
ประการ คืออวยพรีประการ (ได้แก่ อายุ วรรณะ
สุขะ พละ) ตามคติธรรมทางพุทธศาสนา (ภาพ 4,
ศวก 31, บรรทัดที่ 1) วลีนี้ย่อมขจัดข้อสงสัยได้ดีว่า
ท้าวเทพกระษัตรีเป็นพุทธมามกะ หาใช่อิสลามไม่”
(2557, น. 128) เพราะการอวยพรเช่นนี้มีในศาสนา
พุทธ ศาสนาเดียวในโลก แสดงว่าคุณหญิงจันต้อง
เคยผ่านการอบรมทางพุทธศาสนามาบ้างหรือเข้า
วัดฟังธรรมตามธรรมเนียมของศาสนาพุทธ ยืนยัน
ว่าคุณหญิงจันนับถือพุทธศาสนา

1.2 คุณหญิงจัน “ได้มีหนังสือกราบทูลไป
แก่กบฏไคย” (ภาพ 4, ศวก 31, บรรทัดที่ 9)
การกราบทูลในจดหมายเป็นการเคารพผู้ใหญ่ตาม
ธรรมเนียมไทยพุทธ แต่ศาสนาอิสลามห้ามกราบ
เท้านุคคลอื่นหรือการเขียนเป็นหนังสือเช่นนี้ใน
ศาสนาอิสลามถือเป็นเรื่องต้องห้ามเด็ดขาดหรือ
ซิริกใหญ่ เพราะมุสลิมกราบได้เฉพาะพระอัลลอฮ์
เท่านั้น ยืนยันว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนา
อิสลาม

1.3 “เพราะบุญท่านช่วยอนุเคราะห์” (ภาพ 4, ศวก 31, บรรทัดที่ 11) เขียนตามธรรมเนียมไทยพุทธ คำว่าบุญหรือบุญบารมีหรือโบบุญ มักใช้กับคนที่สูงกว่า และใช้กับกษัตริย์ พระสงฆ์ หรือญาติผู้ใหญ่ แต่ศาสนาอิสลามห้ามการพึ่งบุญมนุษย์ธรรมดาเสมอพระอัลลอฮ์ เพราะว่าผิดศาสนาหรือชirik ถ้าไม่มีคำว่าบุญก็พออนุโลมได้ ยืนยันว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

2. หลักฐานในจดหมายคุณหญิงจัน ศวก 17

2.1 “เห็นว่าจะได้พลอย⁶ พึ่งบุญรอดชีวิต” (ภาพ 2, ศวก 17, บรรทัดที่ 16) คุณหญิงจันขอพึ่งโบบุญของกัปตันฟรานซิส โลท์ ตามธรรมเนียมไทยพุทธ แต่ศาสนาอิสลามห้ามพึ่งบุญมนุษย์ด้วยกันยกเว้นขอพรพึ่งบุญพระอัลลอฮ์ (ดูอา) เท่านั้น (ยูซุฟ อับบักร์, ม.ป.ป., น. 1) แสดงว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

2.2 “เห็นว่าจะได้รอดชีวิตและได้เห็นหน้าท่านสืบไปเพราะโบบุญของท่าน” (ภาพ 2, ศวก 17, บรรทัดที่ 22) คุณหญิงจันหวังจะพึ่งพาโบบุญหรือบุญบารมีของพระยาราชกัปตันตามธรรมเนียมไทยพุทธ ที่ผู้น้อยจะพึ่งพาผู้ใหญ่ที่มีบุญบารมีมากกว่า คำว่า “โบบุญ” เกี่ยวข้องกับศาสนาตามธรรมเนียมไทยพุทธ และการขอ “พึ่งบุญเพื่อให้รอดชีวิต” เป็นการอ้อนวอนขอพึ่งบุญบุคคลที่ไม่ใช่พระอัลลอฮ์เพื่อรักษาชีวิต ศาสนาอิสลามห้ามกระทำ ถือเป็นการทำชirik แสดงว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

3. หลักฐานในจดหมายคุณหญิงจัน ศวก 26

3.1 “ครั้นข้าพเจ้าจะอยู่คอยให้พระยาทุกราชกลับมา และเข้าไปกราบเท้าพระยาราชกัปตัน จะเข้าฤดูมรสุมทำให้เข้าไป” (ภาพ 5, ศวก 26, บรรทัดที่ 14-15) คุณหญิงจันเขียนจดหมายแบบผู้น้อยเขียนถึงผู้ใหญ่ คือการกราบพระยาราชกัปตัน

หรือหัวของเราล้มต่ำที่เท้าของผู้ใหญ่และกราบหน้าผากแตะพื้น แสดงว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม เพราะเรื่องกราบ (สujud) ใช้เคารพพระอัลลอฮ์เท่านั้น การกราบเคารพบุคคลอื่นเป็นข้อห้ามร้ายแรงของอิสลาม ถือเป็นชirikใหญ่

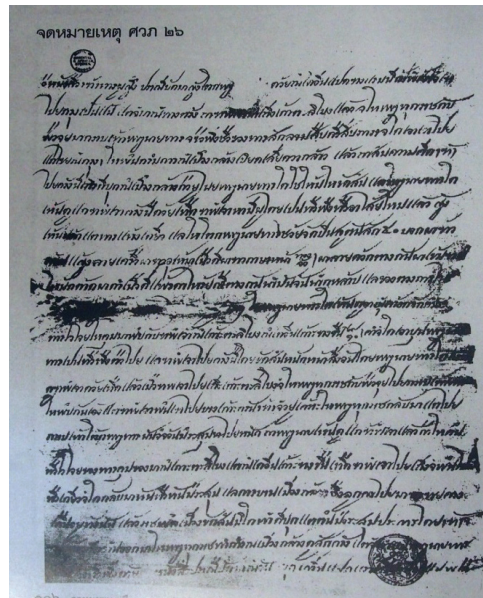
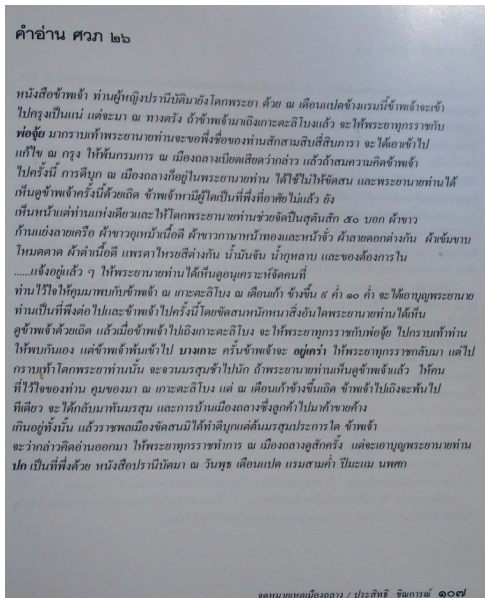
3.2 “แต่จะเอาบุญพระยานายท่านปกเป็นที่พึ่งด้วย” และ “จะได้เอาบุญพระยานายท่านเป็นที่พึ่งต่อไป” (ภาพ 5, ศวก 26, บรรทัดที่ 19-20) คือเอาบุญของกัปตันโลท์มาปกหัว⁷ เป็นที่พึ่งหรือเอาบุญมาครอบหัว เป็นการพึ่งพามนุษย์ถือเป็นชirik เพราะในศาสนาอิสลามจะพึ่งพาพระอัลลอฮ์ได้เพียงองค์เดียวเท่านั้น แสดงว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

3.3 “จะให้พระยาทุกราชกับพ่อจ๋วยไปกราบเท้าท่าน” (ภาพ 5, ศวก 26, บรรทัดที่ 13) คุณหญิงจันจะให้ลูกทั้งสองคนคือ พระยาทุกราชและพ่อจ๋วยเข้าไปกราบกัปตันโลท์ แต่ศาสนาอิสลามห้ามมุสลิมกราบผู้อื่นเสมอพระเจ้าและจะไม่สั่งให้ผู้อื่นที่เป็นมุสลิมกราบด้วย ยืนยันว่าคุณหญิงจันและลูกไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

4. ส่วนในจดหมายส่วนตัวของคุณหญิงจัน ทั้ง 4 ฉบับที่เขียนถึงกัปตันฟรานซิส โลท์ ใช้สำนวนไทยพุทธล้วนๆ เช่น “โอยพร 4 ประการ” หรือ “การกราบเท้า” ฯลฯ แต่ไม่มีสำนวนที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าอยู่เลย แสดงว่าคุณหญิงจันเป็นไทยพุทธ

บทสรุป คุณหญิงจันคุณหญิงมุกเป็นคนไทยเชื้อสายจีนและนับถือศาสนาพุทธ

หลักฐานปฐมภูมิยืนยันเชื้อชาติของบิดาของคุณหญิงจันว่าท่านเป็นคนจีนและเป็นผู้ปกครองเมืองถลาง ตามบันทึกของกัปตัน Hamilton ซึ่งบันทึกใน พ.ศ. 2261 ว่าผู้ปกครองเกาะถลางทุกคนเป็นคนจีน และการยืนยันเรื่องเชื้อชาติของคุณหญิงจันจากอาชีพของท่าน ซึ่งเป็นนายเหมืองแร่ดีบุก

ภาพ5: จดหมายคุณหญิงจัน ศวก 26

แสดงว่าท่านเป็นคนไทยเชื้อสายจีน หลักฐานคือ บันทึกของนักสำรวจหลายคนที่เข้ามาสำรวจภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทยรวมถึงเกาะกลาง กล่าวว่าการขุดแร่ ถลุงแร่ดีบุกในเกาะกลาง มะริด และ ไทรบุรีกระทำโดยคนจีนทั้งสิ้น

หลักฐานยืนยันว่าคุณหญิงจันนับถือพุทธศาสนา คือ ถ้อยคำในจดหมายส่วนตัวของคุณหญิงจัน ซึ่งท่านอวยพรกัปตันไลท์โดยใช้คติธรรมทางพุทธศาสนา คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะศาสนาพุทธเพียงศาสนาเดียวเท่านั้นในโลก

หลักฐานยืนยันว่าคุณหญิงจันไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม คือ คุณหญิงจันเคารพต่อพระยาราชกปิตันแบบผู้น้อยพึ่งพาผู้ใหญ่ตามประเพณีไทยทั่ว ๆ ไป เช่น การกราบเท้า ขอพึ่งบารมี เอนุญทานปก แต่ในศาสนาอิสลามห้ามกราบเท้ามนุษย์ ธรรมดาเสมอพระอัลลอฮ์หรือถือเป็นการตั้งภาคีกับพระอัลลอฮ์ ถือเป็นการกระทำชิริกใหญ่และตกมูรตัด เรื่องชิริกเป็นการละเมิดข้อห้ามร้ายแรงที่สุดของอิสลาม ถ้าหากคุณหญิงจันนับถือศาสนา

อิสลาม ท่านต้องไม่กล้าละเมิดข้อห้ามร้ายแรงข้อนี้สำหรับบางท่านแย้งว่ามุสลิมในอดีตอาจจะไม่เคร่งเหมือนปัจจุบัน จากการสอบถามมุสลิมหลายคนหลายอายุ ทุกคนไม่กล้าฝ่าฝืนกฎสำคัญเรื่องชิริกใหญ่ คือทุกคนไม่กล้ากราบเท้ามนุษย์ธรรมดา ถึงแม้ว่าเป็นพ่อแม่ตัวเองก็ตาม เพราะศาสนาอิสลามเน้นเรื่องการเคารพสูงสุดต่อพระอัลลอฮ์องค์เดียวมากที่สุด สำหรับบางท่านที่แย้งว่าคุณหญิงจันอาจเป็นมุสลิมในวัยเด็กและมาเปลี่ยนศาสนาเมื่อบรรลุนิติภาวะแล้ว ลักษณะนี้ถือเป็นเจตนาออกจากศาสนาถือเป็นอัลมูรตัด บทลงโทษต่อผู้ฝ่าฝืนเช่นนี้ตามหะดีษศอฮิอัลบุคอรี 3017, 7157 คือการประหาร ถ้าหากคุณหญิงจันเป็นมุสลิม ท่านคงไม่กล้าฝ่าฝืนเพราะทราบถึงกฎข้อนี้ดี

สรุป คุณหญิงจันเป็นไทยลูกจีน นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นบิดาของคุณหญิงจันเป็นคนจีนนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกัน กับคุณหญิงจัน เพราะในสังคมโบราณบุพการีและลูก ๆ จะนับถือศาสนาเดียวกัน ■

เชิงอรรถ

- ¹อ่านเพิ่มเติมได้ที่ วารสารสยามสมาคม ปีที่ 2 ฉบับ 2 หน้า 109-132 หรือเว็บไซต์ http://www.siamese-heritage.org/jsspdf/1904/JSS_002_2b_Gerini_HistoricalRetrospectOfJunkCeylonIslandPartI.pdf
- ²ดูเพิ่มเติมได้ที่ เว็บไซต์ <https://www.soas.ac.uk/sbbr/editions/file64418.pdf>
- ³หนังสือจดหมายเหตุเมืองถลางของประสิทธิ ชินการณ ใช้สำเนาต้นฉบับตัวเขียนจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต ซึ่งให้อักษรย่อ “ศวภ” และคงลำดับเลขจดหมายเหตุตามต้นฉบับเดิมไว้
- ⁴Dr. Whitelaw Ainslie เริ่มทำงานกับ บริษัท British East India ใน ค.ศ.1788 (พ.ศ. 2331) ในตำแหน่งผู้ช่วยแพทย์ ฆ่าตัดต่อมาได้เลื่อนเป็นแพทย์ฆ่าตัด เขาเขียนหนังสือขณะทำงานอยู่กับบริษัทฯ ค.ศ.1815 (2358) เขาลาออกกลับ อังกฤษและพิมพ์หนังสือเมื่อ ค.ศ. 1826 (พ.ศ. 2369) ต่อมาเขาได้รับเลือกเป็นสมาชิกของ The Royal Society of Edinburgh ใน ค.ศ. 1829 และได้รับการแต่งตั้งเป็นอัศวินใน ค.ศ.1835 เขาตายใน ค.ศ.1837
- ⁵หะดีษคือคำพูด การกระทำ คุณลักษณะและประวัติของศาสนทูตที่มีอัมมัดและทุก ๆ สิ่งที่เขาพูดถึงถึงท่านนบี ถือเป็น วิถีที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตามท่านนบี อ่านเพิ่มเติมได้ที่ <https://sites.google.com/site/alhadithindaily111/xal-ha-dis-khux-xari> หะดีษศอฮ์อัลบุคอรี เป็นหะดีษสำคัญที่ได้รับการรับรอง สามารถใช้อ้างอิงได้
- ⁶สำหรับคำว่า “ได้พลอย” คือได้ฟังพาอาศัย เป็นสำนวนภาษาใต้
- ⁷ปก คือ สวมหรือครอบในภาษาใต้ เช่น ปกหมวก ปกร่ม

เอกสารอ้างอิง

- Ainslie, W. (1826). *Materia indica; or, Some account of those articles which are employed by the Hindoos and other eastern nations, in their medicine, arts, and agriculture* Vol.1. London: A. & R. Spottiswoode.
- Gerini, G. E. (1905). A Historical Retrospect of Junkceylon Island, *Journal of the Siam Society*, 2 (2), 40, 55, 84, 109-132, 139-143. Retrieved from http://www.siamese-heritage.org/jsspdf/1904/JSS_002_2b_Gerini_HistoricalRetrospectOfJunkCeylonIslandPartI.pdf
- Hamilton, A. (1718). *A New Account of the East Indies*. Retrieved from <https://www.soas.ac.uk/sbbr/editions/file64418.pdf>
- Simmonds, E. H. S. (1965). Francis Light and The Ladies of Thalang. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 38(2), p. 218.
- จดหมายเหตุ ร 2 จ.ศ.1173. (2514). มุลินิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์ในวันพระบรมราชสมภพครบ 203 ปี 24 กุมภาพันธ์ 2514.
- ชีวะวัฒน์ นิเจนตร. (บรรณาธิการ). (2543). **ท้าวเทพกระษัตรี-ท้าวศรีสุนทร: รายงานผลการสัมมนาประวัติศาสตร์ครั้งที่ 2**. ภูเก็ต: กองทอง.
- ซุกรีย์นุร จงรักศักดิ์. (2553). **ซิริก การตั้งภาคีกับอัลลอฮ์**. สืบค้นจาก https://d1.islamhouse.com/data/th/ih_articles/chain/mukhtasor_fiqh_islami/01_TauheedAndEman/th_tuwaijiri_aysshrik.pdf.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, (2547). **หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 2 จดหมายเหตุเมืองกลาง** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ไทย สพานยศเส.

ประสิทธิ์ ชินการณ. (2557). **จดหมายเหตุเมืองกลาง** (พิมพ์ครั้งที่ 2). ภูเก็ต: มูลนิธิทำวเทพกระษัตรี ทำวศรีสุนทร.

ยูซุฟ อับบักรุ. (ม.ป.ป.). **การออกนอกศาสนา (อัรริคตะฮฺ)**. สืบค้นจาก www.islammore.com/view/2218

หลักปฏิบัติ (รูกนอิสลาม) 5 ประการ. (2552). สืบค้นจาก www.masjidhidayah.com/?p=60

อัลฮะดิษคืออะไร. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/alhadithindaily111/xal-ha-dis-khux-xari>